

Alle tijden zijn onzeker

Ander werk van Joke van Leeuwen

Theo Thijssen-prijs 2000
Gouden Ganzenveer 2010
Constantijn Huygens-prijs 2012

POËZIE

Laatste lezers (1994) C. Buddingh'-prijs
Vier manieren om op iemand te wachten (2001)
Wuif de mussen uit (2006) Nominatie vSB Poëzieprijs
Hoe is 't. Gedichten in 't Stad (2010)
Grijp de dag aan (2010)
Half in de zee (Gedichtendagbundel, 2012)
Het moet nog ergens liggen (2016)
Levenslust (2019)
Aan tafels (2022)

PROZA

Vrije vormen (roman, 2002)
Alles nieuw (roman, 2008) Shortlist AKO Literatuurprijs
Feest van het begin (roman, 2012) Bekroond met de AKO Literatuurprijs
De onervarenen (roman, 2015) Shortlist Libris Literatuur Prijs
Hier (roman, 2018) Longlist Libris Literatuur Prijs en
BookSpot Literatuurprijs
Mijn leven als mens (roman, 2021)
Ik dacht dat jij (roman, 2023)

KINDERBOEK (EEN KEUZE)

Iep! (1996) Woutertje Pieterseprijs, De Gouden Uil, Zilveren Griffel
Toen mijn vader een struik werd (2010) Vlag en Wimpel
Mooi boek (2015) Zilveren Griffel
Toen ik (2017) Zilveren Griffel
Hee daar mijn twee voeten (2019) Vlag en Wimpel
Beginnelingen (2022)
Ik ben HIER! (2022) Shortlist Woutertje Pieterse Prijs en Ludoq
Dát bedoel ik, zei de zalm (2023) Shortlist Ludoq
De weg naar morgenochtend (2024)

Joke van Leeuwen

Alle
tijden zijn
onzeker

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV

2024

Copyright © 2024 Joke van Leeuwen
Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's
Uitgeverij BV, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag Roald Triebels
Omslagbeeld Jean-Honoré Fragonard, Besançon, Musée des
Beaux-Arts et d'Archéologie – Foto Chipault&Soligny
Foto auteur Brenda van Leeuwen

ISBN 978 90 214 9870 6 / NUR 301
www.querido.nl
www.jokevanleeuwen.com

1783

1

In de vroege zomer van 1783 vliegen de merels en spreeuwen rusteloos boven de daken van die ene hoofdstad waar de rivier als een kromme ruggengraat doorheen stroomt. Ze vermoeden iets wat de mensen daar beneden nog niet weten, de dagloners niet, die op de kruispunten op een klus voor hun handen wachten, de kappers niet, die zich hebben toegelegd op kapsels van een halve meter hoog, de koffieverkoopsters niet, die hun warme drank in een metalen bidon op hun rug dragen en door een leren slang in een mok gieten, de markiezinnen niet, die in de hals worden gekust vanwege hun bepoederde gezichten, en ook de Koning niet, die met zijn Buitenlandse in zijn overbevolkte Château woont, waar hij graag op de dakverdieping met een voorschot aan op hete stukken ijzer hamert.

De vogels blijven boven de hoge schoorstenen cirkelen, en de enkelingen in de straten die hun onrust zien, weten niet waar die vandaan komt.

In het verre Noorden is een immense scheur in de aarde ontstaan, waaruit gloeiende lava langs de hellingen naar beneden zakt, en de wind neemt de as en de gassen mee tot boven de landen die zich het middelpunt van de wereld wanen. Er hangt een dikke droge mist tussen de huizen van de hoofdstad, een mist die naar zwavel ruikt, die zo droog is dat hij geen condens achterlaat en zo dik dat de zon er vaag doorheen schijnt, als een blozende appel. Dat die mist uit het verre Noorden komt, dat daar een immense scheur in de aarde gaapt, dat zal pas drie maanden later in de dunne kranten staan.

De stinkende nevel blijft wekenlang hangen. Wie zich buiten wagen bedekken mond en neus met een sjaal of met iets wat een zakdoek kan heten en pas over een jaar bij koninklijk besluit vierkant moet zijn. Ze hebben gehoord dat het helpt om eerst de slapen met azijn in te wrijven, maar dat blijkt de hoofdpijn, keelpijn en benauwdheid niet tegen te houden, en soms is de lucht zo dik dat niemand nog een hand voor ogen ziet en blinden zich verhuren als gids om niet te verdwalen. En of het ermee te maken heeft of niet: velen lijden onder de rodeloop, die hen ook vanbinnen uitdroogt, en overvallen door de drang zich dun te ontlasten hurken ze in de smalle straten van

hun faubourg of trekken de rok wat wijder, terwijl hun geuren het opnemen tegen de zwavellucht. De straat kent geen schaamte.

De bladeren aan de bomen verschrompelen en vele dwarrelen van hun tak, het gras slaat geel en schimmelig uit, tijdens oorverdovend krakende onweersbuien beuken hagelstenen ruiten kapot, en wie door de bliksem wordt geraakt en het overleeft, ziet de schichten als rode sporen op de huid verschijnen.

Er zijn er die de oorzaak menen te kennen, ze posteren zich op de pleinen en roepen de stedelingen toe dat het einde der tijden is gekomen, en de mensen blijven dicht bij hen staan, om hen een beetje te kunnen zien, maar vooral om hen goed te kunnen horen, want de onverklaarbare fenomenen vragen om duidelijkheid, en ze horen van de een dat een reusachtige komeet naar de aarde snelt en een botsing onvermijdelijk is, en van een ander dat het door de bliksemafleiders komt, die goddeloze nieuwlichterij die de mist uit de aarde doet dampen, en van weer een ander dat dit een bewuste buitenlandse aanval op het vaderland is, en dan zijn er ook nog die roepen dat al in de Bijbel werd voorspeld dat de zon zou worden verduisterd en de maan geen licht meer zou geven en de sterren uit de hemel zouden vallen, en dat er al eens een goddeloze stad vernietigd werd door een zwavelregen. De Allerhoogste straft de mensen voor hun zonden, weten ze, van de vrouwen die hun lichaam ver-

kopen tot de grootvader van de Koning die als heerser het slechte voorbeeld heeft gegeven. Alleen de godvruchtigen zullen worden gered.

Toehoorders vallen op hun knieën en willen zich zo godvruchtig mogelijk gedragen, want ze weten zeker dat alle rijken die hen in hun karossen en calèches bijna doodrijden vast niet godvruchtig genoeg zijn.

Zo posteert ook Gaston D. zich op de hoek van een pleintje, niet ver van zijn zolderwoning, hij staat met zijn wat uitgezakte lijf op een leeg wijnkistje, hij staat er dag na dag een gat in de mist te roepen, zwetend, niet van de inspanning, maar van de hitte. 's Winters heeft hij daar de tijd niet voor, dan hakt hij ijsblokken uit de plassen en vijvers bij de smalle stroom die midden in de stad uitmondt in de rivier en brengt hij ze naar de ijskelder in de buurt en bedekt ze met hooi, want het moet daar tot voorbij de zomer winter blijven.

Nu staat hij in de meurende nevel zijn waarheid te verkondigen, en hoewel zijn schouders door zijn winterwerk verstijfd raakten, heft hij om zijn woorden kracht bij te zetten zijn armen naar waar hij ergens de onbereikbare Allerhoogste vermoedt, voor hem even onbereikbaar als de Koning en zijn Buitenlandse.

Er staat geschreven, verkondigt hij, dat een engel de put des afgronds opende, dat er mist uit opsteeg als de rook eens groten ovens en dat de zon en de lucht verduisterd werden.

– En jullie, jullie allemaal, staan hier in die rook des puts!

Maar wie zich bekeert, houdt hij de kudde die hij wil wakker schudden voor, wie naar zijn woorden luistert en wat sous of livres in het blikken doosje gooit dat voor het wijnkistje op de stenen staat, kan worden uitverkoren en door die engel naar heil en vervulling worden gehesen, want hij, Gaston D., ziet wat de anderen niet zien, met hun ongereguleerde zakdoeken, hun gebogen ruggen, hun gehoest en ademnood en hun bemodderde schoenen en klompen die ze door de veel te vroeg gevallen bladeren slepen, zij het niet, zoals de kinderen, voor het plezier ervan.

En als na een paar maanden in de volkse straten de stank van urine en bederf weer de overhand krijgt en in de dunne kranten staat dat de mist het gevolg was van vulkaanuitbarstingen in het verre Noorden, staat Gaston nog elke dag op dat lege wijnkistje en roept hij dat die uitbarstingen evengoed het werk van de Allerhoogste zijn, als een waarschuwing voor wie de waarheid niet wil kennen, en dat de Allerhoogste de mensen wat respijt geeft, omwille van hen die Hem dienen, mensen zoals hij, Gaston D., tijdelijk werkloos, maar uitverkoren.

2

Tussen de waterdragers bij een fontein in wat een betere buurt heet, staat een tanige jongeman, vrij klein van stuk, met blonde haren die hij niet in voorgeschreven kapsels wil dwingen, zoals al die types met hun rolkrullen naast hun oren. Vince heet hij, en hij vult twee emmers om thuis iets mee uit te proberen, want dat beschouwt hij als zijn belangrijkste bezigheid: dingen uitproberen die kunnen lukken of mislukken, waarbij het geen probleem voor hem is als ze mislukken, want dan heeft hij ze uitgeprobeerd.

De waterdragers doen alsof hij hun inkomsten wil stelen, maar het water dat in het ronde bassin klettert is van iedereen. Teruglopend naar zijn woning stopt hij wel een keer of vijf om de zware emmers even neer te zetten.

Hij woont met zijn vrouw Marie op de tweede ver-

dieping van een ruim huis. De begane grond is uitgebouwd tot achter in de voormalige tuin. Daar is de drukkerij die zijn schoonvader al decennia draaiende houdt, met hoog geplaatste ramen aan de straatkant, zodat niemand naar binnen kan kijken. De eerste verdieping wordt gebruikt als opslagruimte en op de tweede woonde Marie vroeger met haar vader en zijn wisselende minnaressen, maar inmiddels is hij naar een buiten verhuisd, hij heeft goed verdiend. Hij drukt dan ook alles wat er te drukken valt, ongeacht de inhoud, als het maar geld opbrengt.

Marie werkt voor haar vader, ze is de enige vrouw in de drukkerij, dat heeft hij zo geregeld, omdat ze als meisje al vingervlug was en in één minuut met haar smalle lenige vingers meer dan dertig tekens in de letterhaak kon zetten.

Het zijn haar inkomsten, gevoegd bij een erfenis van zijn vroeg overleden ouders, die maken dat Vince zich kan bezighouden met de vraag hoe wetenschappers weten wat ze weten, en dat hij zijn experimenten kan uitvoeren, niet omdat hij fysica of geneeskunde heeft gestudeerd, maar omdat hij er vrolijk van wordt. Marie gelooft dat zijn pogingen weleens ergens toe zouden kunnen leiden, misschien wel tot iets wat de wereld vooruithelpt, want, zo heeft ze begrepen uit een van de betogen die aan haar letterkast woord voor woord langs haar ogen gleden, vooruitgang is noodzakelijk, de mensheid is onontkoombaar op weg naar een steeds grotere perfectie.

Vince sjouwt de emmers een voor een de twee trappen op naar hun woning. Dan zet hij een teil op de vloer, giet ze erin leeg en laat er een zelfgemaakte katoenen schijf op drijven die hij in loog van gekookte eikenschors waterdicht heeft gemaakt en heeft gespannen op een rond raamwerk van dunne soepele twijgen, met een opstaand randje als van een dienblad.

Hij heeft namelijk een veronderstelling. Vince heeft wel vaker een veronderstelling. Alles begint voor hem met een veronderstelling, zelfs toen hij Marie leerde kennen, want toen veronderstelde hij dat een vrouw die precies even groot was als hij zeer gunstig zou kunnen zijn, omdat hun voor de liefde belangrijke delen zich dan op dezelfde hoogte bevonden.

Nu veronderstelt hij dat steentjes die je over het water kunt laten keilen door de verdeling van hun gewicht over een groter oppervlak en door hun snelheid niet zinken, en hij denkt dat een mens moet kunnen wat zo'n steentje kan, door zo snel te zijn dat zijn gewicht niet de kans krijgt zijn gewicht te zijn.

Dat denkt hij dus.

In het park waar hij de twijgen vandaan haalde heeft hij al geoefend om zijn snelheid te vergroten en zijn voeten zo kort mogelijk de grond te laten raken, en hij koos daarbij de zijpaden, want bijna iedereen gebruikt doorgaans alleen het brede pad, de meesten zijn er om te flaneren en om gezien te worden. Niemand begreep waarom die ene vreemde jongeman daar zo aan het

rennen was en waarom hij dat wijdbeens deed, want wijdbeens rennen leek hun een opgave, bovendien waren de anderen in het park niet bezig met opschieten om ergens heen te gaan, de anderen waren er om er te zijn.

Voorzichtig legt Vince drie boeken op de schijf. Eerst een van een filosoof over de opvoeding van een jongen die vooral niet te gauw met boeken moest worden geconfronteerd en over een meisje dat als ze schrijfster wilde worden maar beter geen man kon vinden, want vrouwen hoorden wat anders te doen, en boven op die filosoof legt hij een boek over een man die in de slavenhandel zat en op een onbewoond eiland terechtkwam, en daar weer bovenop een werk over twee mannen die tijdens hun reizen veel ellende zien en meemaken en toch denken dat het niet beter kan.

Tevreden ziet Vince dat alles blijft drijven.

Hij haalt de boeken weer weg en legt de schijf op het tapijt, naast een droge tweede schijf. Hij trekt zijn schoenen en kousen uit en steekt zijn blote voeten in de lussen die hij aan zijn constructie heeft bevestigd. Zo stapt hij, zijn voeten hoog optillend, wijdbeens door de kamer. Rennen lukt hier niet goed, maar oefenen in het dragen van de schijven als onderzetters voor zijn lijf vindt hij ook al zinvol.

In de avond komt Marie naar boven. Ze heeft een visje gehaald en gefermenteerde groente en vers brood. Die

boodschappen legt ze op de lage tafel en ze ploft op de bank.

Wil jij dat visje bakken? vraagt ze. Ik ben moe.

Dan ziet ze de schijven onder zijn voeten en ze schiet in de lach.

Ik ga de rivier oversteken, zegt Vince.

– Maar er zijn toch bruggen?

De hele dag is ze bezig geweest met een uitgave over de zwavelmist van de voorbije zomer, allerlei wetenschappers hebben hun gedachten opgeschreven, over vulkanen die steeds woester zullen uitbarsten en over wie verantwoordelijk is voor de geleden schade.

Vince stapt uit zijn uitvinding en schenkt twee glazen rode wijn in. Maries slanke vingers omsluiten het glas, ze kijkt erin, dan volgen haar ogen de natte plekken op het tapijt tot bij de teil in de hoek van de kamer.

– Is dat de oefenrivier?

Ja, zegt Vince, en nu lachen ze allebei, een opgeluchte lach, omdat de dingen zijn wat ze zijn en ook niet, en Marie kijkt naar dat gezicht van Vince, naar die vrolijke mond, waarin nog al zijn tanden staan, en ze weet best dat anderen zich zouden kunnen ergeren aan zijn speelse pogingen om iets uit te vinden wat meestal niet werkt, maar het zijn juist zijn nieuwsgierigheid en zijn zelfspot als iets mislukt die hem voor haar zo anders maken dan wat ze de meeste andere mannen toedicht.

Ze zijn mooi, die dingen, zegt ze, wijzend naar de schijven.

– Ja, hè? Ik heb ze al getest.

– Is het water nog schoon genoeg om te gebruiken?

Jazeker, zegt Vince, en hij pakt een pan en vult die met water uit de teil.

Je kunt er ook een bad in nemen, zegt Marie.

– Jij eerst.

– Wat krijg ik als ik dat doe?

– Mij.

Hij moet als eerste, vindt ze. Vince kleedt zich uit en kruipt rillend in de teil, en Marie ziet hem daar opgevouwen zitten, zijn tenen gekromd en zijn knokige knieën boven de rand uit, tussen zijn dijen knelt zijn door de kou gekrompen geslacht.

Zo is het genoeg, zegt hij algauw.

En ze staat al klaar om hem af te drogen.

Nu kleedt Marie zich uit en laat zich zuchtend en kirrend in het koude water zakken, en Vince kijkt naar haar witte lijf, haar knieën als wachtters voor haar kleine borsten en de haartjes op haar armen die rechtop zijn gaan staan.

Druipend stapt ze uit het water en Vince wrijft haar droog, daarna kust hij haar en kruipen ze in hun bed, en terwijl de verse vis met een verongelijkte blik op de lage tafel achterblijft en de kaarsen in de plafondlamp nog branden, kussen en likken ze elkaar warm en beseffen ze weer dat alles zo mooi past, omdat hun lijven even lang zijn.

Maries vader weet slim in te spelen op de mode van de dag. Hij heeft een boekje verzorgd over de nieuwe rage van de luchtballon, een wonderlijk fenomeen, want het is de eerste keer dat mensen in staat zullen zijn zich boven de aarde te verheffen, al moet er eerst nog de zekerheid bestaan dat een hoofd op die hoogte niet ontploft. Het boekje kan voor een vriendelijke prijs op straat worden verkocht, en het speelt al in op de toekomst, als passagiers per luchtballon naar andere landen zullen kunnen vliegen en oorlogen gewonnen kunnen worden omdat men de vijand van bovenaf kan bestoken.

Hij heeft Marie uitgenodigd om mee te gaan naar het Château, waar in aanwezigheid van de Koning en zijn Buitenlandse een luchtballon zal worden opgelaten. Ze wil dat Vince ook meegaat, want die houdt erg van uitvindingen.

Op een droge septemberdag komt haar vader 's morgens voorrijden met zijn calèche. Vince gaat naast de koetsier op de bok zitten en Marie zet zich tussen haar vader en een minnares die ze nog niet eerder heeft gezien, een vrouw die haar welgesteldheid toont met lange handschoenen en opgestuwde borsten onder een décolleté als een braakliggend veld. Haar hoed is zo breed dat die bij elke hobbel of bocht tegen Maries hoofd botst. Marie heeft iets eenvoudigs op haar hoofd, het liefst zet ze er niets op, maar dat wordt geïnterpreteerd als naaktheid in het openbaar.

Algauw staan ze in een file, want veel te veel koet-

sen moeten dezelfde kant op. De paarden worden aangevuurd om zich een weg te banen tussen de menigte, die de afstand naar het Château te voet aflegt en in dichte rijen naast de bosrand blijft lopen om niet onder een wiel terecht te komen.

Op het plein dat door de zijvleugels van het immense gebouw wordt omarmd ligt het gevaarte dat de lucht in moet al naar adem te happen en langzaam golvend uit te dijen – azuurblauw met gezichten tussen zonnestrallen, goudkleurige biezen en lelies –, waardoor het steeds beter zichtbaar wordt voor wie vooraan staan of achter de ramen van het Château toekijken. De Koning en de Buitenlandse zitten met hun twee kleine kinderen en het eerstaanwezend personeel op een van de balkons, met een superieur zicht op de gebeurtenis waar de Koning zijn goedkeuring aan moet geven, al zal hij nooit zelf in zo'n gondel kruipen, zo'n verhoudingsgewijs klein geval dat straks onder die enorme luchtballon moet blijven hangen.

De verse minnares zegt met een zuinig mondje: Als we maar wat kunnen zien.

Vince draait zich om en zegt dat dat ding straks de lucht in gaat en dat iedereen het dus zal kunnen zien en zij ook, als haar hoed niet in de weg zit.

Ze staan met z'n vieren tussen een enorme massa nieuwsgierigen en zien vooralsnog niet veel meer dan de achterhoofden van wie voor hen staan. Marie

houdt Vince' arm vast, bang om hem kwijt te raken, want stel dat men opeens op het idee zou komen allemaal tegelijk voor te dringen, dan kunnen er rampen gebeuren zoals op de huwelijksdag van de Koning en zijn Buitenlandse, toen er doden en gewonden vielen, ze heeft het verslag van die toestand als jonge meid letter voor letter in de haak geschoven. Haar vader had gezegd dat ze naar de woorden zelf moest kijken, niet naar hun betekenis, maar er kleefde al te veel betekenis aan.

De minnares heeft er geen zin meer in, ze verdraagt het niet goed om almaar tussen zoveel mensen te staan wachten zonder te weten hoelang. Maries vader, die nog in het stadium verkeert dat hij alles doet wat zij wil, baant zich met haar een weg terug naar de calèche. Vince heeft hem gezegd dat Marie en hij wel weer thuis zullen komen, en hij vraagt zich in stilte af of er al een terugweg is tussen zoveel mensen die heen willen.

Nu ze met z'n tweeën zijn, stelt Vince voor om te proberen dichter bij die ballon te komen, die zich nu langzaam opricht als een luilak van de bank. Marie wil eigenlijk niet, ze wapent zich tegen het gefoeter van de omstanders door een gezicht te trekken alsof ze het ook niet kan helpen dat ze wordt meegesleurd. Hoewel ze nog steeds niet kunnen zien wat er op de grond gebeurt, horen ze nu het vuur knetteren en een haan kraaien, al begrijpen ze niet wat die haan daar doet.

En dan staat de ballon indrukwekkend strak en vol, nog in toom gehouden met touwen. Alle toeschouwers kijken omhoog, ze roepen Oh! en Ah! en Kijk! naar wie allang kijkt, en ze zien dat de touwen opeens niet meer strak staan en dat de ballon opstijgt met de gondel eronder. Ze zien niet of er iemand in zit. En Vince kijkt de ballon na, met een grote glimlach op zijn gezicht en met de zekerheid dat wie er misschien in zit daarboven vast niet uit elkaar zal knappen. Hij verzint zichzelf hoog in de lucht, zwaaiend naar Marie, maar hij staat naast haar op de grond en ze houdt nog steeds met twee handen zijn ene arm vast en vraagt zich hardop af of de haan die ze net hoorde misschien in die gondel zit, en Vince zegt zeker te weten dat niemand op grote hoogte ontploft, zeker mensen niet, want vogels ontploffen toch ook niet als ze vliegen, en de mens staat hoger dan de vogel, en dan zegt Marie dat vogels gemaakt zijn om te vliegen en mensen niet en dat ze misschien daarom een haan hebben laten meegaan, omdat die wel kan vliegen, maar niet zo hoog.

De luchtballon is nog niet uit het zicht of de toeschouwers zoeken al een manier om weg te komen en belemmeren elkaar tegelijkertijd in hun pogingen. Het spektakel is voorbij, iedereen wil naar huis om te vertellen wat zij wel hebben gezien en de thuisblijvers niet.

Gereedstaande fiakers worden bestormd en er ont-

staan gevechten om er een te bemachtigen. Vince en Marie besluiten te voet naar de hoofdstad terug te gaan, en ze nemen het ritme aan van wie in de drukte om hen heen lopen, zoals spreuwen doen als ze in een enorme wolk soortgenoten vliegen. Anderen inhalen is trouwens te gevaarlijk met al die te hard voorbijrijdende koetsen vlak naast hen. De hele weg lang horen ze om zich heen het nodige commentaar over het heil of onheil van deze nieuwe uitvinding, die de mens boven zichzelf zal uittillen en vanuit de lucht naar zijn soort kan doen kijken die daar in de diepte bezig is met rondscharrelen.